

Mikuláš Puchník

Život a právnícké dílo

Dominik Budský

Recenzovali: doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.
prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Redakce Josef Táborský

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2016

© Dominik Budský, 2016

ISBN 978-80-246-3179-0

ISBN 978-80-246-3196-7 (online : pdf)

Charles University
Karolinum Press 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod (Ordines iudicarii jako historický pramen v evropském kontextu)	7
Biografie Mikuláše Puchníka	11
Geneze díla Processus iudiciarius a jeho obsahová synopse	29
Právní obyčeje	42
Puchníkův „ordo iudiciarius“ ve světle žánrových souvislostí	46
Juristické obraty	51
Delší textové úseky (stylistika písemností oficialátu)	54
Seznam listin vydaných Mikulášem Puchníkem	55
Rozbor rukopisů	63
Chronologické pořadí rukopisů	77
Kapitoly	78
Shrnutí a závěr analýzy	81
Závěr	83
Přílohy	86
Finanční bilance Mikuláše Puchníka	86
Biogram Mikuláše Puchníka	87
Seznam pramenů a literatury	104
Ediční technika a poznámky	112
Edice rukopisů starší vrstvy	114
Summary	202
Rejstřík osobní	203
Rejstřík místní	205

Úvod

(Ordines iudicarii jako historický pramen v evropském kontextu)

Předkládaná monografie se týká v českém prostředí dosud jen velmi málo traktované tematiky středověkého kanonického procesního práva – žánru odborné literatury, pro který je v typologii historických pramenů užíván název *ordo iudiciarius* (= soudní řád/pořádek).

Tento žánr přitom ve své době představoval značně rozšířený typ odborné literatury, a to v celé Evropě. Důležitost takových právnických traktátů je nasnadě: vzhledem k významu církevního soudnictví všech stupňů a ohromnému náporu kauz sporného i nesporného soudnictví v celé Evropě představovaly tyto traktáty významnou pomůcku jak pro odborný personál těchto soudů, tak pro zástupce procesních stran, ať už v roli žalobců či obhájců.

O to více vystupuje do popředí role kanonického práva jako integrujícího prvku pro právnícké myšlení, uspořádání i kulturu celé tehdejší křesťanské Evropy.

Vzhledem k tomu, že jsem původním vzděláním historik, nebyla moje pozice při zpracování tématu zpočátku nikterak snadná, a to zvláště na poli odborné kanonickoprávní terminologie. Na tomto místě je třeba podotknout, že dějiny (nejen) středověkého kanonického práva nebyly po 2. světové válce systematicky, podrobně a dlouhodobě pěstovány či přednášeny na žádné z existujících teologických, právnických či filozofických fakult.¹ Dosavadní česká literatura ke kanonickému právu ve středověku, a to jak souhrnná, tak speciální, je poměrně skrovná. I tak

1 V době nedávné lze za jediný počín v oblasti dějin kanonického práva považovat uspořádání konference *Sacri canones servandi sunt*, ze které byl vydán i značně rozsáhlý sborník: P. Krafl (ed.), *Sacri canones servandi sunt*.

mi práce Miroslava Boháčka², Jiřího Kejře³, Pavla Krafla⁴ a Miroslava Černého⁵ poskytly mnoho užitečných informací i podnětů k úvahám a dalšímu rozvíjení.

Na poli mezinárodních kanonickoprávních studií je naštěstí situace znatelně lepší. Největší zásluhu na tom mají kromě lokálních výzkumných středisek dvě organizace de facto celosvětového významu a dosahu, a to Institut Stephana Kuttnera pro středověké kanonické právo (Stephan Kuttner Institute of Medieval Canon Law), sídlící v současné době v Mnichově, a mezinárodní organizace sdružující badatele a badatelské týmy ICMAC (Iuris Canonici Medii Aevi Consociatio). Druhá ze zmíněných organizací navíc ve čtyřletých intervalech pořádá mezinárodní kongresy na různých místech Evropy i Severní Ameriky.

Zahraniční badatelská komunita je tematicky orientována především na tzv. klasické období středověkého kanonického práva (1140–1234), kdy byly sestaveny základní soubory textů – ustanovení formující pozdější „kánon“. Řada badatelů se věnuje i období předcházejícímu („předgraciánskému“) nebo dalším textům mimo základní kánon (Pseudoisidor, Ivo z Chartres).

Období mladšímu (2. pol. 13. a 14. stol.) je prozatím věnován jen malý prostor, a to především z toho důvodu, že dosud nejsou zpřístupněny základní normativní texty, včetně rozsáhlých aparátů glos, v podobě moderních, kritických a úplných edic. Na okraji zájmu pak stojí právo procesní a spíše nahodilá a nekomplexní pozornost je věnována právu synodálnímu, volebnímu, statutárnímu apod. Důvodem tohoto stavu může být i fakt, že se do značné míry jedná o interně církevní oblast, zatímco mezi témata do jisté míry atraktivní a „módní“ dlouhodobě patří právo manželské⁶ (*matrimonialia*) a s teologií se značně prolínající tematika zpovědi, resp. zpovědních příruček⁷, a s tím související právo trestní, tedy oblasti s mnohem masivnějším vlivem a podílem laiků. Ob-

2 M. Boháček, *Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähern*; týž, *Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké*, a speciálně k Puchníkovu Processu: týž, *Processus iudiciarius secundum stylum Pragensem*.

3 J. Kejř, *K pramenům Husova procesu: tzv. Ordo procedendi*; týž, *Dějiny pražské právnícké univerzity*; týž, *Les manuscrits du décret de Gratien dans les bibliothèques tchécolovaques*; týž, *Středověké kanonické právo v rukopisech České republiky I*; týž, *Téorie soudních důkazů ve středověkých právních a teologických naukách*.

4 P. Krafl, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*.

5 M. Černý, *Kuneš z Třebovle: středověký právník a jeho dílo*; týž, *Vilém Duranti – hlavní představitel středověké procesní nauky*.

6 Z posledních kompendií založených na rozsáhlém pramenném výzkumu alespoň: C. Donahue, *Law, Marriage, and Society in the Later Middle Ages*.

7 J. Kejř, *Summa confessorum*.

líbená je i tematika interakce kanonického práva s ostatními právními systémy (např. židovským), tematika lichvy a práva testamentárního. Tematická profilace mezinárodní badatelské komunity je ostatně dobře vyzorovatelná z jednotlivých příspěvků kongresů ICMAC, vydávaných Vatikánskou apoštolskou knihovnou (Biblioteca Apostolica Vaticana) ve sborníkově řadě.⁸

Středověké kanonické právo, a to nejen procesní, jež takovou měrou určovalo formy a řád soužití mnoha vrstev společnosti v celé latinské části Evropy, je stále prostudováno pouze mezerovitě, což dokazuje dosud jediný vydaný všeobecný studijní text, jenž zahrnuje důležitou, ale poměrně krátkou vývojovou fázi kanonistiky.⁹ Zmíněná tematika tak nabízí široké pole i dalším badatelům.

Tato monografie přitom nechce vyvozovat právně teoretické závěry, nýbrž pracuje s právním textem jako pramenem pro historiografii. Postupuje systematicky od dosažitelných biografických informací o autorovi díla přes rozbor rukopisů i textu. Nedílnou součástí knihy je kritická edice díla, vybavená poznámkovým aparátem.

8 Např. poslední vydaný sborník obsahuje příspěvky téměř ze všech výše vyjmenovaných badatelských oblastí, viz *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*.

9 W. Hartmann – K. Pennington, *History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Důležitým a dosud nepřekonaným kompendiem je také W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts II*, a H. Coing, *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte I*.

Biografie Mikuláše Puchníka

Zachytit osudy středověkého člověka ve své době relativně významného, ale posléze zapomenutého je vždy záležitost značně složitá a ošidná. V Puchníkově případě se můžeme opřít takřka jen o prameny úřední povahy vniklé jeho vlastní činností, případně o strohé a zlomkovitě dochované prameny související s jeho vystupováním na pražské univerzitě.¹⁰ Pouze při pokusu o podchycení tzv. druhého života této osobnosti je možné pracovat také s prameny povahy literární.

Puchníkovo aktivní působení a činnost musejí být zkoumány ve třech souběžných liniích, tj. získávání gradů a další aktivity v rámci pražské univerzity, úřední činnost při arcibiskupství pražském a konečně získávání beneficí a s nimi souvisejících příjmů nezbytných k obživě i (sebe) prezentaci. V klíčových momentech je třeba učinit sondy do širšího přehledu vztahů „velké“ politiky.

Mikuláš Puchník (Nicolaus Puchnik), v pramenech též uváděný jako Pucnik,¹¹ Buchnik¹², Buchnico, Botnig¹³ aj., pocházel z drobného rodu nižší šlechty, usedlé na tvrzi v obci Černice u Horažďovic.¹⁴ O rodových

10 Obecnou monografii k celému období je stále J. Spěvák, *Václav IV. Obecně k tematice pražské Universitas iuristarum* např. stati P. Moraw, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, nebo R. Zelený – J. Kadlec, *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349–1419)*.

11 K. Beránek – V. Beránková (edd.), *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Wenceslai IV. V/I–1*, s. 254, č. 559.

12 *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* I, s. 157.

13 J. Loserth (ed.), *Tractatus de longo schismate des Abtes Ludolf von Sagan*, s. 419. Obecně o autorovi traktátu viz F. Machilek, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*.

14 A. Sedláček, *Místopisný slovník historický Království českého*, s. 193; týž, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XI, s. 266, Černice u Oselce, bratr Wolfart purkrabím na Boru; viz též K. Borový – A. Podlaha (edd.), *Libri erectionum archidioecesis Pragensis* VI, s. 27; K. Tříška et al., *Hrady*,

poměrech víme pouze to, že měl dva bratry, Dobrohosta a Wolfarta.¹⁵ Rodová tvrz je doložena roku 1385 jako majetek Puchníkových bratrů a v držení rodu byla do r. 1412. Po tomto datu nejsou další držitelé známi a roku 1543 se tvrz uvádí jako pustá.¹⁶ Dnes ji už nelze přesněji lokalizovat.

Mikuláš Puchník se v psaných pramenech poprvé objevuje k roku 1373, kdy získal svůj první titul na pražské univerzitě, gradus bakaláře svobodných umění.¹⁷ O málo později, v rozmezí let 1375–1376, je připomínán jako rektor školy v Roudnici nad Labem a záhy poté postupuje v univerzitní kariéře dále, když v roce 1375 získává licenciát a o dva roky později gradus mistra svobodných umění.¹⁸ K témuž roku (1377) je ještě připomínán jako univerzitní examinátor.¹⁹

Klíčovým okamžikem v dalším postupu se pro Puchníka stal rok 1383, kdy získává licenciát dekretů,²⁰ už o rok dříve přednáší kanonické právo na pražské univerzitě, s čímž souvisí i spor vedený s Janem de Dulmen o právo konat přednášky z *Liber Sextus*.²¹

V témže roce Puchník získává první úřad, když si ho arcibiskup Jan z Jenštejna vybral do funkce oficiála.²² Obě události, tj. dosažení licenciátu dekretů a jmenování oficiálem, spolu pravděpodobně úzce souvisejí. Jenštejn si nejspíš Puchníka vybral jakožto dobře vzdělaného a přitom mladého adepta, kterého zřejmě osobně poznal v pražském prostředí nebo v roudnické škole, kde Puchník vyučoval.²³ Na rozdíl od Jenštejna Mikuláš na cizích univerzitách nestudoval. Otázka vzájemných sympatií mezi Jenštejnem a Puchníkem zůstává samozřejmě v rovině hypotézy. Zde je důležité podotknout, že pro období blízké dosažení funkce oficiála nemáme v pramenech doložena žádná Puchníkova beneficia, ačkoliv zastávání oficialátu muselo být finančně dosti náročné.

zámký a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V, s. 35. *Historický lexikon obcí ČR 1869–2005 II*, s. 81, Černice, část obce Chanovice, okr. Klatovy.

15 RBMV V/I–2, s. 50, č. 713.

16 Viz A. Sedláček, *Hrady, zámky XI*, s. 266. K. Tříška, *Hrady, zámky*, s. 35

17 MUP I, s. 157, září 1373, „... examinati fuerunt... ad baccalariatum... Buchnik Bohemus“.

18 J. Tříška, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity*, s. 414.

19 MUP I, s. 178.

20 Z. Hledíková, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, s. 127–128.

21 F. Tadra (ed.), *Soudní akta konsistoře Pražské (Acta judiciaria consistorii Pragensis) II*, s. 169; J. Kejř, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 54.

22 Z. Hledíková, *Úřad generálních vikářů*, s. 127–128. Jako licenciát dekretů je poprvé uveden v oficialátním rozsudku z 31. července 1383, kde se zároveň ohlašuje, že Puchník nastupuje jako nový oficiál po mistru Borešovi, arcijáhnou horšovském (RBMV V/I–1, s. 86, č. 148). Je to Puchníkovy první konání v úřadě oficiála.

23 J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414, rektor školy v Roudnici.

V následujících letech se s Puchníkem setkáváme především v prame-
nech univerzitních, případně v rozsudcích a dalších písemnostech ofici-
alátu, a teprve na sklonku 80. let 14. stol. jsou známa i jeho první bene-
ficia. Tak je Puchník doložen v roce 1385 jako svědek přenesení Karlovy
koleje z Lazarova domu do domu Rotlevova,²⁴ v letech 1386–1389 zastá-
vá funkci univerzitního vicekancléře²⁵ a konečně v roce 1388 získává prv-
ní beneficia. Je uváděn jako kanovník v Mělníce a v Olomouci²⁶, přičemž
je zmiňován již jako faktický držitel obou kanonikátů.²⁷ Bohužel není
možné určit, kdy obě místa získal; snad se tak mohlo stát v souvislosti
s dosažením oficialátu krátce po roce 1383. Z pramenů rovněž nevyplývá,
zda byl mělnický kanonikát spojen s prebendou, a pokud ano, jakého
výnosu dosahovala. V Olomouci je pak doložena kanovnická prebenda
až v listině z roku 1401.²⁸

Zcela jistého zisku Puchník dosáhl díky přímluvě Jana z Jenštejna při-
jetím mezi prebendované kanovníky metropolitní kapituly pražské. Zde
byl po obvyklém procesu²⁹ s definitivní platností přijat 15. dubna 1388.
V celém procesu se nechal zastupovat prokurátorem Janem ze Kbel.³⁰
Podle mého názoru se v tomto případě dá dobře vypořádat osobní
zájem arcibiskupa Jenštejna o Puchníkovu zabezpečení prebendou, a to
jak z výše zmíněné přímluvy, citované v listinách, tak z prostého faktu, že
Puchníkovi byla vydána nikoliv expektance, tedy listina zaručující zisk
prebendy teprve v okamžiku, až se nějaká uprázdní, ale provize s kon-
krétním odkazem na prebendu po zemřelém Václavu Pleskotovi. Pražský
arcibiskup zde využil svého práva, kdy na základě papežského privilegia

24 *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* II, s. 285; J. Eršil – J. Pražák (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly* I, s. 141, č. 503.

25 J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414.

26 Ve spojitosti s oběma kanonikáty je poprvé uveden v papežské provizní listině na kanonikát pražský z 18. února 1388 (K. Krofta (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* V/1, s. 101; RBMV I, s. 554). Od 31. března 1388 (RBMV V/1–1, s. 145, č. 301) je uváděn v sou-
vislé řadě oficialátních písemností jako kanovník pražský a olomoucký (do té doby pouze jako
oficiál a licenciát dekretů bez benefi-
cia!), od r. 1396 navíc ještě vyšehradský, další kanonikáty
(Mělník a Sv. Jiří na Pražském hradě) nejsou zmiňovány. Na Vyšehradě je pak zmiňován ještě
v závěru života v roce 1401 (např. RBMV V/1–2, s. 50, č. 713; AI IV, s. 31–32, č. 77).

27 MBV V/1, s. 101, č. 159; V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy* V, s. 129; J. Tříška, *Životopisný slovník*,
s. 414; K. Zamastil, *Kolegiální kapitula mělnická*, s. 42, ho uvádí jako kanovníka mělnického
k 11. červenci 1397 bez odkazu na pramen.

28 Viz biogram.

29 Blíže viz diplomová práce D. Budský, *Kanovníci Metropolitní kapituly pražské 1378–1390*.

30 Příslušné listiny viz MBV V/1, s. 101; RBMV I, s. 554 (provize a exekutorská listina na preben-
du po Václavu Pleskotovi z Moravy z 18. února 1388); RBMV I, s. 559 (investování prokurá-
tora Jana ze Kbel exekutorem biskupem Turibiem z Tuy *per anuli sui tradicionem* z 21. března
1388) a konečně závěrečné přijetí z 15. dubna 1388 (RBMV I, s. 564).

mohl obsazovat dvě, resp. čtyři prebendátní místa v kapitule vhodnými osobami. Protože bylo v jeho zájmu, aby byl schopný a vhodně vyškolený oficiál zajištěn přímo v místě svého působení, udělil volné místo právě Puchníkovi formou *auctoritate ordinaria*.³¹

V provizní listině je v důležité klauzuli „non obstantibus“ uvedeno, že Puchník si smí ponechat kanonikáty v Olomouci a Mělníku, plebánství v kostele v Hartvíkovicích, o které vede spor u kurie³², a zároveň může získat jakékoli beneficium pod kolací olomouckého biskupa, což lze snad chápat jako budoucí pojistku pro případ zisku prebendy v olomoucké kapitule. Celkový výnos všech beneficií přitom nemá překročit 50 hřiven.

Souhrnně se dá říci, že na sklonku 80. let 14. stol. měl Mikuláš alespoň základní finanční zabezpečení a vzhledem k tomu, že ho k žádné z výše jmenovaných kapitul s největší pravděpodobností nevázaly další povinnosti či funkce, mohl se plně věnovat činnosti úřední i čistě intelektuální. Tento fakt se odrazil v pramenech, kde Puchníka k roku 1389 nalzáme jako examinátora³³ a v akademickém roce 1389/90 jako rektora univerzity.³⁴ O vylepšení Mikulášovy finanční situace svědčí i fakt, že krátce po roce 1388 půjčil 95 kop grošů pražských Olbramovi ze Škvorce.³⁵

V mezidobí od února 1386 do října 1389 lze také přepokládat sepsání autografu díla *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem*.³⁶ Dá se říci, že se v jeho životě jednalo o klidné období, protože měl relativně dost času na intelektuální tvorbu, vzhledem k tomu, že zatím zastával pouze funkci oficiála a působil na univerzitě. Posléze se mu dostalo i slušného finančního zabezpečení. Klid dosud panoval i v politické rovině, tj. ve vztazích mezi arcibiskupem a panovníkem. Puchník byl přitom pro napsání takového díla jako licenciát dekretů dobře vybaven, a to i přesto, že nejvyšší, doktorský titul s velkou pravděpodobností nikdy nezískal.³⁷

31 Arcibiskup pražský mohl na základě privilegia Urbana VI. (RBMV I, s. 120, č. 473) obsazovat dvě místa v kapitule s očekáváním prebendy a další dvě místa spojená s dignitou či úřadem.

32 MBV V/1, s. 101; RBMV I, s. 554.

33 MUP I, s. 261, examinátorem, uveden jako mistr svobodných umění, vicekancléř univerzity a oficiál (Nicolaus Bochniko).

34 P. Spunar, *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, s. 157, ho uvádí ve funkci rektora. Také J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414. Jako rektor např. působil při urovnání sporu v Karlově koleji 20. dubna 1390 (MUP II, s. 292–296, zmíněn na s. 294).

35 LE VI, s. 242–243.

36 M. Boháček, *Processus iudiciarius*, s. 5–35, s. 16.

37 Nedatovaný odkaz v MUP II, s. 2, nepovažují za dostatečně věrohodný a průkazný už proto, že v pramenech bývá Puchník označován důsledně vždy jako „licenciatus“. Záznamy v MUP,

Jestliže jsem období 80. let 14. stol. prohlásil za klidné, to samé se nedá říci o periodě následující. Počínaje 90. léty se Mikuláš dostává do centra církevního i politického dění a více méně v tomto středu setrvává až do konce svého života.

V letech 1390–1392 je připomínán v držbě dalšího benefícia, a to jako rektor farního kostela v Hartvíkovicích v olomoucké diecézi.³⁸ Dosažení tohoto kurátního benefícia bylo nejspíše součástí nějaké Mikulášovy „prebendátní strategie“, byť se v tomto případě jednalo spíše o dílčí epizodu.³⁹ Přesto, že šlo o kurátní beneficium, neznamenalo to pro Puchníka prakticky žádné další časové vytížení, neboť si zde držel střídníka.⁴⁰ Brzy se však naskytlo výnosnější i geograficky bližší místo – plebánství u Sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Puchník tedy Hartvíkovice opustil a již v roce 1391 je doložen u svatomikulášského kostela. Dá se předpokládat, že i zde si držel střídníka.⁴¹ Další časově náročný úkol plebána by na sebe reálně nemohl a ani nesměl přijmout, neboť držba dvou kurátních beneficií se vylučovala. Během měsíce srpna roku 1392 se navíc stává zástupcem Jana z Pomuku v úřadu generálního vikáře a posléze s největší pravděpodobností nastupuje do funkce jeho kolegy – druhého generálního vikáře.⁴² Vzhledem k tomu, že souběžně s generálním vikariátem zastával až do přelomu května/června 1394 i funkci oficiála, byl úřadem plně vytížený, o čemž svědčí četné zápisy v soudních aktech⁴³. Jednalo se o prakticky každodenní činnost v jednom či druhém úřadě,

ve kterých je uveden, jsou nadepsány „In primo isto folio intitulentur solum doctores...“; dal 1 kopu gr. (za intitulování ?), bez vrocení, následující záznamy jsou z roku 1383.

- 38 Spor o toto beneficium vedl již 18. února 1388 (MBV V/1, s. 101; RBMV I, s. 554). Tento spor vyhrál, protože v dalších letech držel v Hartvíkovicích střídníka – viz níže v této poznámce (26. srpna 1392). 12. prosince 1390 (MBV V/1, s. 228–229) se mu povoluje, aby i po dosažení benefícia ve farním kostele v Hartvíkovicích mohl přijmout další prebendu. Hartvíkovic se však pravděpodobně musel vzdát kvůli dosažení plebánství u Svatého Mikuláše. V držení Hartvíkovic je doložen naposledy 26. srpna 1392 (AI III, s. 78, střídník na faře).
- 39 Viz předchozí poznámka.
- 40 Item.
- 41 J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414 (bez odkazu na pramen). Příslušný svazek konfirmačních knih (LC V) neuvádí žádný záznam o Puchníkově příchodu ke Svatému Mikuláši.
- 42 Určit přesný počátek výkonu funkce generálního vikáře není snadné, protože Puchník bývá často uváděn promiscue pouze s titulem oficiála nebo generálního vikáře. Jako oficiál a zároveň generální vikář je poprvé uveden v zápisu z 26. srpna 1392 (AI III, s. 78). V předchozích zápisech je uváděn vždy pouze ve spojení s funkcí oficiála. Jmenování do této funkce je však doloženo až k roku 1395 (viz LE IV, s. 456–458). Je pravděpodobné, že se v srpnu 1392, poté co zastupoval Jana z Pomuku v úřadě generálního vikáře (3. srpna 1392, RBMV V/1–1, s. 195, č. 431), stal Pomukovým kolegou (druhým generálním vikářem), a od 26. srpna 1392 již bývá uváděn ve funkci generálního vikáře (AI III, s. 78).
- 43 Viz Biogram Mikuláše Puchníka.

často v procesech táhnoucích se i roky.⁴⁴ K tomu navíc přistupuje i zvýšená finanční náročnost, protože obě funkce byly pojímány jako čestné, tj. neplacené, a naopak bývalo zvykem, že jejich pretendenti dotovali vlastní reprezentaci a někdy i část nákladů spojených s chodem úřadu ze svých prostředků, obvykle z příjmů ze svých beneficí. Podle zápisů v soudních aktech i z dalších písemností se přitom dá jasně rozpoznat, že Puchník bral obě funkce vážně, byl pečlivým a svědomitým úředníkem, podobně jako jeho kolega Jan z Pomuku, a navíc přispěl k rozvinutí úřední praxe svým odborným dílem, jehož edice je součástí této monografie.

V souvislosti s úředním vyřízení a s potřebou reprezentace se nutně musely navýšit i Puchníkovy výdaje. Proto se snažil zvýšit své příjmy a kvůli reprezentaci vybudovat i malý okruh familiářů; v pramenech jsou postupně zmiňováni sluha Bedřich⁴⁵ a klienti Jezovec a Hroch.⁴⁶

Citlivým obdobím se stal pro Mikuláše Puchníka březen roku 1393. Z titulu své funkce generálního vikáře byl vtažen do sporů mezi arcibiskupem Janem z Jenštejna a králem Václavem IV. Celá záležitost byla již několikrát popsána z mnoha hledisek, pro naše účely přináší nejpodrobnější vylíčení Jaroslav Polc.⁴⁷ Přestože hlavní postavou Polcova barvitého líčení je Jan z Pomuku, přece zde častokrát ve „vedlejší roli“ vystupuje i Mikuláš Puchník jako Pomukův kolega v úřadě. Po známých a častokrát popsaných peripetiích spojených s volbou kladrubského opata i sporech s královým milcem Zikmundem Hulerem, které nakonec vyústily v Hulerovo pohnání před soud, došlo 20. března 1393 k onomu setkání a pokusu o vyjednávání mezi arcibiskupem a panovníkem na pražském mostě, jež skončilo zatčením obou generálních vikářů a jejich mučením.⁴⁸ Jak vy-

44 K dochovaní písemností oficialátu a nastínění jejich značného rozsahu viz Z. Hledíková, *Několik zlomků soudních písemností z církevní praxe druhé poloviny 14. a počátku 15. století*, včetně edice několika zlomků register oficialátu.

45 29. října 1394 (AI VII, s. 166) půjčuje Bedřich 7 kop grošů měšťanovi Nového Města pražského.

46 22. května 1392 (AI III, s. 46, č. 187).

47 J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*.

48 Mučení detailně popisuje též J. Loserth (ed.), *Tractatus de longeo schismate*, s. 419: „Inter cetera autem honorabilem illum virum deo acceptum et hominibus Teutunicis et Bohemis amabilem dominum Johanem presbyterum domini archiepiscopi Pragensis in spiritualibus vicarium decretorum doctorem crudeliter tortum combustum et evisceratum in aqua submersit, dominum Nicolaum Botnig licenciatum in decretis et magistrum in artibus officialem Pragensem presbyterum flammis et ignibus manu sua, ut ita dicam, regia et manibus aliquorum aliorum miserabiliter eciam in membris pudendis attractatum vix semivivum dimisit, dominum Boleslau[m] [správně Bohuslau[m] – Bohuslav z Krnova, děkan metropolitní kapituly, D. B.] lectorem Prage ordinarium, doctorem decretorum et Pragensem decanum captum et percussum, dominum insuper prepositum Misnensem venerabilem virum dictum Knobeloch tentum, nudatum et iam tormentis presentatum vix tandem liberos esse pasus est.“ Viz též J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*, s. 235. Dále také J. Emler (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum I*, s. 461 (uveden chybný

plývá z několika popisů mučení,⁴⁹ Puchník byl podroben takřka stejným „procedurám“ jako jeho později svatořečený kolega, přičemž toto mučení na něm vykonával jak městský kat, tak sám panovník. O možných příčinách toho, proč Mikuláš mučení přežil a poté, co podepsal prohlášení, ho král „vix semivivum dimisit“, zatímco Pomuk byl již v takovém stavu, že ani prohlášení podepsat nemohl, se můžeme pouze dohadovat.

Je možné vyslovit několik hypotéz, jdoucích od rozdílné tělesné konstituce obou vikářů po rozdílnou intenzitu mučení (podle Ludolfa Zaháňského byl Puchník „flammis et ignibus manu sua, ut ita dicam, regia et manibus aliquorum aliorum miserabiliter“⁵⁰ eciam in membris pudendis...“), snad danou rozdílným sociálním původem obou vikářů. Jan z Pomuku byl synem pouhého královského rychtáře, tedy de facto přímého panovníkova podřízeného, zatímco Mikuláš Puchník přece jen pocházel z rodu nižší šlechty, o kterou se Václav IV. opíral a z níž se rekrutovala řada jeho oblíbenců.⁵¹ Zůstává ovšem otázkou, zda byl Václav IV. ve stavu své momentální zuřivosti, kdy se pravděpodobně nacházel na hranici nebo dokonce již za hranicí přičetnosti, schopen rozeznávat tak subtilní rozdíl v sociálním původu obou protagonistů.

Faktem rovněž zůstává, že jak Pomuk, tak Puchník byli v soudobých popisech událostí stavění více méně naroveň, o čemž svědčí i dikce stížnosti arcibiskupa Jenštejna do Říma, byť pravděpodobně záměrně nadsazuje.⁵² Puchníková posmrtná pověst se však, na rozdíl od svaté pověsti Jana z Pomuku, vyvíjela zcela opačným způsobem. Zde je jen možné připomenout pozdější reakci Jana Husa, jenž pochyboval o adekvátnosti arcibiskupových následných opatření.⁵³

letopočet 1392!): „Neboť ctihodný pan Mikuláš Puchník, official, později zvolený arcibiskup pražský, pochodněmi a hořícími svícemi pálen...“

49 Viz předchozí poznámku.

50 Zvýrazněno autorem.

51 Za upozornění na tuto hypotézu děkuji prof. Zdeňce Hledíkové.

52 V Jenštejnově stížnosti se hovoří o martyriu Puchníkově, viz J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*, s. 418, pozn. č. 137. Těž P. de Vooght, *Hussiana*, s. 431, Articulus XXIV, martyrium (!) officialis; sám editor se v poznámce podivuje nad užitím tohoto výrazu pro oficiála Puchníka, když v souvislosti s Janem z Pomuku se hovoří pouze o utopení (!) (submersio). Editor považuje toto místo za zmatené a užití výrazu martyrium ve spojení s Puchníkem za nedůvěryhodné.

53 Článek proti Husovi, že nebyl pro vyhlášení interdiktů kvůli zabití Pomuka a věznění Puchníka. Originální znění viz F. Palacký (ed.), *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 165: „Item ponitur, quod in domo Wenceslai piscatoris, post prandium immediate, coram magistro quodam et presbytero et aliquibus laicis dicere non erubuit atque dixit, quando facta fuit mentio de submersione D. Johannis pie memorie et Puchniak ac decani pragensis detensione, quod interdictum poni debuisset, praedictus M. Joann. Hus scandalose dixit: Magnum quid, quod illi popones detinentur! Dicatis rationem, quare a laude Dei cessari deberet?“

Popisované události znamenaly pro Mikuláše velký fyzický i psychický otrěs, což lze snadno pozorovat na tom, že po 20. březnu 1393 přibližně na jeden měsíc mizí ze soudních i ostatních pramenů. Podobný výpadek v tomto období ostatně zaznamenaly všechny ústřední církevní úřady. Při soudu je Puchník znovu aktivní až na sklonku dubna téhož roku a teprve v červenci ho potkáváme jako examinátora na univerzitě.⁵⁴ Ze strohých pramenů soudní povahy není pochopitelně možné nahlédnout do lidské psychiky, nicméně se zdá, že po několika následujících let přichází opět období relativního klidu.

Na přelomu května a června 1394 je Puchník v úřadu oficiála nahrazen Janem Kbelem,⁵⁵ ale hned v následujícím roce máme zachováno jeho jmenování do funkce generálního vikáře⁵⁶ a lze rovněž zaznamenat další vylepšení Mikulášovy finanční situace. K roku 1393 je zmiňován jako správce prebendy ve Valči.⁵⁷ Toto beneficium Puchník pronajal knězi Vojslavovi za 30 kop grošů ročně.⁵⁸ Možná i díky tomu si společně s Olbramem ze Škvorce mohli půjčit rovných 80 kop grošů od Protivy, kazatele v Betlémské kapli.⁵⁹ Připomínám jen, že toto je již druhá prokázaná finanční transakce mezi Mikulášem a Olbramem, přičemž v obou případech šlo o částky ne zrovna malé. V této souvislosti lze zmínit i finanční situaci Puchníkova sluhy Bedřicha, jenž byl v roce 1394 věřitelem na sluhu ne zcela malé částky sedmi kop grošů pražských.⁶⁰ Další možnost k vylepšení finanční bilance se Puchníkovi naskytl v roce 1396, kdy se mu podařilo směnit kurátní farářské místo u Sv. Mikuláše hned za dva kanonikáty – u Sv. Jiří v Praze a na Vyšehradě.⁶¹ Vzhledem k charakteru výměny (plebánství) se dá předpokládat, že oba kanonikáty se nejspíš již v okamžiku výměny pojily s prebendami, protože jinak by byla pro Puchníka směna krajně nevy-

Husova odpověď: „Istud dictum conservavit Protiva [= žalobce] a longo tempore, sed adiecit mendacium. Ego dixi, quod non est ratio in scriptura Christi, quod propter me poponem vel alium, si incarceration vel occiderer, quod a laude Dei et a divinis cessarent per totum regnum; dicatis scripturam vel rationem, dixi ad Protivam; et aestimo, quod non invenit usque hodie in lege Christi rationem, quod deberent propter detentionem sacerdotis cessare a divinis.“ Citace též J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*, s. 246.

54 MUP I, s. 285.

55 J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414, ho uvádí ve funkci oficiála až do r. 1396.

56 31. srpna 1395 (LE IV, s. 456–458).

57 F. Tadra, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, s. 111; AI III, s. 144; RBMV I/4, s. 940.

58 7. července 1393 (AI III, s. 144; RBMV I/4, s. 940).

59 RBMV I/5, s. 1198.

60 29. října 1394 (AI VII, s. 166).

61 LC V, s. 262–263; V. V. Tomek, *Dějepis V*, s. 129 a 221; J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 414.

hodná. Držba prvního z nich však nebyla zcela neproblematická. Ve spojení se svatojiřským kanonikátem bývá Puchníkově jméno uváděno spíš výjimečně, obvykle jen tehdy, když se jednalo o písemnost, ve které Mikuláš vystupoval přímo v záležitosti dané kapituly.⁶² Od roku 1399 navíc musel o tento kanonikát vést spor s původním držitelem,⁶³ přičemž se pravděpodobně nejednalo o jediný Puchníkem vedený spor, protože již k 31. lednu 1398 je doložen zápis o ustanovení prokurátorů Konráda de Braclis a Mořice Machuty pro všechny vedené kauzy.⁶⁴ Je pravda, že ani v tehdejší době, bohaté na často až bizarní „beneficiální transakce“, nebylo příliš obvyklé měnit jedno kurátní beneficium za dvě nekurátní. Pravděpodobně se jednalo o adekvátní příjmy na obou stranách (jedna bohatá fara za dvě menší kanovnické prebendy). Pro značně vytíženého Puchníka byla směna výhodná nekurátností kanonikátů. Právě neobvyklost výměny vzala asi žalující strana v potaz, alespoň se tak zdá z písemnosti datované 2. ledna 1401.⁶⁵ Poslední doklad o sporu je z 29. března 1402⁶⁶, tedy pouze několik málo měsíců před Puchníkovým zvolením na stolec pražského arcibiskupa a následnou smrtí. Tehdy se již spor nacházel ve stadiu apelace u auditorů v Římě a s největší pravděpodobností nedošlo ke konečnému rozhodnutí do léta téhož roku, kdy Puchník umírá. Do jaké míry měla tato neobvyklá směna vliv na obdaření přízviskem *nullatenus et omnitenus ecclesiarum canonicus*, se můžeme pouze dohadovat.⁶⁷

Vratme se však nazpět do roku 1396, kdy máme doloženo ještě několik Puchníkových transakcí hospodářského charakteru. K 26. říjnu 1396 je dochováno prohlášení svatovítského kanovníka Petra ze Všerub ohledně přidělení několika poplatníků v Nehvizdech právem tzv. komendy, což v praxi znamenalo, že Petr spravoval část Mikulášova benefícia.⁶⁸ Na sklonku listopadu téhož roku se pak Puchník rozhodl k pravděpodob-

62 Např. 16. ledna 1399 (RBMV I/7, s. 1706). Jeden z mála dokladů spojení Puchníkově jména s kanonikátem u Sv. Jiří, jedná se o instrument veřejného notáře přímo pro tuto kapitolu. Viz též 18. února 1401 (RBMV V/I–2, s. 50, č. 713), Puchník jako kanovník u Sv. Jiří. Ve starších písemnostech je Puchník titulován kanovníkem u Sv. Jiří pouze v listině z 30. dubna 1397, RBMV VII, s. 166, č. 306.

63 Kanonikát držel pravděpodobně nerušeně do roku 1399, viz RBMV I/7, s. 1706, ale poté o něj musel vést spor s původním směniteltem Mikulášem Mislavem.

64 AI III, s. 318.

65 MBV V, s. 956–957, oficiálové pražskému se přikazuje, aby uvedl Mikuláše Puchníka znovu v držení kostela sv. Mikuláše na Malé Straně, pokud se ukáže, že neměl právo ho směnit za kanovnictví u Sv. Jiří na Pražském hradě.

66 AI IV, s. 107, č. 92.

67 Podrobněji k této otázce viz v závěrečné části této kapitoly.

68 AI III, s. 211; RBMV I/5, s. 1352.

ně osobně motivovanému kroku, když zakoupil plat 2 kop grošů ročně na domě na Hradčanech, ve kterém bydlel jeho klient Jezovec, a tento plat odevzdal kapitule za účelem sloužení anniversarií za Jana z Pomuku.⁶⁹ Jednalo se nejspíše o vyjádření vzpomínky na umučeného kolegu, časově související s pohřbením Pomukova těla v katedrále.⁷⁰

Mikuláš si pochopitelně nemohl stále jen půjčovat, nutně muselo dojít i na splácení. To je doloženo např. k 12. prosinci 1396, kdy platí splátku ve výši 50 uherských florénů Znatovi, plebánovi v Chvatěrubech.⁷¹ Další informací podobného druhu, jdoucí však z opačné strany, je zpráva z 29. května 1397, ze které vyplývá, že Šimon z Radnice je dlužníkem Mikuláše a Petra ze Všerub, kteří mu společně půjčili opět poměrně značnou částku 50 kop.⁷² O poslední finanční transakci pak svědčí zpráva z 9. září 1398, kdy jsou Puchník společně s Jaroslavem z Pořešína doloženi jako ručitelé (rukojmí) dluhu Jana ze Kbel ve výši 20 kop grošů.⁷³

Ohledně Puchníkových finančních záležitostí je možné stanovit dílčí závěr, který by na jednu stranu podpořil názor o jeho dobré, resp. od 90. let se postupně lepší finanční situaci, na druhé straně je třeba vzít do úvahy i opačný směr finančních transakcí, to jest Puchníkovy dluhy vůči jiným osobám.⁷⁴ I zde se jednalo o nemalé částky, které ve spojení s náklady na chod obou úřadů a potřebnou reprezentací mohly Mikulášovu finanční bilanci vychýlit do záporných hodnot, a to i přesto, že ze závěrečných součtů pod tabulkami vyplývá bilance výrazně kladná. V úvahu je třeba vzít také stále vzrůstající inflaci za Václavovy vlády. Z některých finančních vztahů lze usuzovat i na přátelství v osobní rovině nebo alespoň na vzájemnou oboustrannou přátelskou výpomoc (Olbram ze Škvorce, Jan ze Kbel – později rukojmím Puchníkovy servicia).

Ve druhé polovině 90. let 14. stol. došlo vlivem nástupu nového arcibiskupa Olbrama ze Škvorce (1396–1402) k Puchníkovu sesazení z funkce generálního vikáře. Olbram, pravděpodobně veden vůlí Václava IV., jenž musel Mikuláše nutně považovat za potenciálně nebezpečného, ho odvolal.

69 AI III, s. 217; J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*, s. 131–132, 205, 266.

70 J. Polc, *Svatý Jan Nepomucký*, s. 265.

71 RBMV I/5, s. 1375.

72 AI III, s. 269.

73 AI III, s. 375; RBMV I/6, s. 1662. Kompletní přehled všech Puchníkových půjček i dluhů včetně stanovení celkové bilance viz tabulky v příloze.

74 Podrobnější údaje viz tabulky v příloze.